

Csorba József, a magyar közegészségügy úttörője

Budapest egyik legforgalmasabb közlekedési csomópontja a Kálvin tér. Legismertebb épülete a református templom, amelyet 1816–1830 között épített Hofrichter József és Hild József, a hazai klasszicista építkezés két legismertebb alkotója. Amennyire ismert maga a templom, annál kevesebben tudják, hogy a templom alatt egész szélességében – a templomhajó közepéig – sírbolt van. Egyedülálló jelenség Magyarországon, hogy református templomban kripta található.

Az ide temetettek közül meg kell említeni Fáy András író. Egy ideig itt volt eltemetve báró Wesselényi Miklós, az „árvízi hajós”, aki Gräfenbergből hazautaztában Pesten halt meg. Később Zsibóra szállították, és az ottani családi sírboltban helyezték el. Itt talált örök nyugóhelyet a magyar közegészségügy úttörője is, akiről megemlékezésünk szól.

Csorba József Nagyszőlősen született 1789. január 9-én. Az elemi iskolát a nagyszőlősi református iskolában végezte le. Innen a máramarosszigeti liceumban, majd a debreceni kollégiumba ment. Gimnáziumi tanulmányait bevégezve 1811 év őszén a pesti Tudományegyetem orvosi karára iratkozott be. 1817-ben avatták „orvosdoctorrá”. Ugyanebben az évben mint „T. Nemes Somogy Vármege Rendes Physikus” kezdi meg működését.

Neve, munkái idővel külföldön is ismertté váltak. Londonban a Royal Society múzeumában megtalálható három tanulmánya, az egyikben a növények gyógykezelésbe állításának a fontosságáról ír, ezenkívül még két egészségügyi tárgyú munkáját is őrzik. Hazai könyvtárakban több művével találkozhatunk. 1833-ban jelent meg Pesten Észrevételek az éghajlatnak és más természeti okoknak befolyásáról az emberre című írása. Négy évvel később Budán adta ki A magyarsági pokolvarról című munkáját. Orvostörténeti szempontból jelentős az 1829-ben megjelent Hygiastika vagyis orvosi oktatás, mit kell tenni az egészség fenntartására, és a betegség gyógyítására addig is, míg orvos érkezik című írása.

Az akkori idők közegészségügyének színvonalát tekintve, amikor a bakteriológia és a közegészségtan nagy képviselői még gyerekkorban voltak, a somogyi orvos az egészség fenntartásáról, a betegségek megelőzéséről értekezik, a gyermek- és a felnőttkor élet- és kóránáról, a betegségek gyógyításáról. Munkájában felveti a kérdést, hogy vajon kizárólag az orvosok gyógyíthatnak-e? Szerinte nemcsak ők! Sőt magát az orvostudományt „a köznéppel közössé kell tenni”. Az egészségügyet már az iskolában kellene tanítani, mert faluhelyen több órányira van az orvos, és ilyenkor fontos, hogy a hozzátartozók tudják mit szabad és mit nem szabad tenni, milyen házi orvosságokat lehet alkalmazni. Ezzel a gondolattal az egészségügy oktatásának szükségességére utalt. Figyelemre méltók az orvosi magatartásra vonatkozó megállapításai: „Az a közönséges panasz – írja –, hogy szegény földművelőink félnek az orvostól, egyrészt a mi vétünk. Nyájassággal, oktatással igenis meg lehet a köznéppel az orvosságnak a hasznát ismertetni. Legyen az orvos szelíd, emberszerető, tudja azon nyelvet, mely a népnél közönséges, meglátja, hogy bizalommal viseltetnek hozzá, orvosságával élnek, őtet magát tisztelik, magasztalják.”

Művében kiemelte annak fontosságát, hogy a szülők és tanítók úgy oktassák a gyermekeket, miszerint azok „nem tsak lelki, hanem testi tekintetből is tanulnak megismerni magukat.” Egy másik fejezetben az egészséges gyermekápolásról szól. A legkülönbözőbb gyermekbetegségeket meglepő tisztánlátással tárgyalja, de gyakoriak a tévedései is. A gyermekgyógyászatban nagy gyakorlatra tett szert otthonában. Patzkó Herminnel kötött házasságából 24 gyermek született. Ezek közül huszonegyen hatvan éven felül haltak meg.

Sok gyermekével kapcsolatban két családi színhagyomány maradt fenn. Ehhez előjáróban el kell mondani, hogy a XIX. századig a megyei főorvosok, akik közül néhányan világlátott és külföldi egyetemet járt orvosok voltak, nem tartoztak a honoráciorok közé, hanem csak a servitorok vagyis a szolgák státusába, ahová a vármegye tisztviselőit is sorolták. Abban az időben a megyei főfizikusnak, azaz a főorvosnak nem volt fizetése. Ezért Csorbának is nagy anyagi gondot okozott a sok gyerek felnevelése. Egy alkalommal a megyei közgyűlésen fizettségmegállapítást kért, és kemény szavakkal illette a vármegye érzéketlenségét az egészségügy iránt. Az alispán a vita hevében érveiből kifogyva így förmedt az érdemes megyei főfizikusra: „Hallgasson maga szolga!” „Nagyságod talán nem szolgálja a vármegyét!” – replikázott az önértékes orvos, mire a goromba megyei úr így válaszolt: „Igen, de én becsületből, maga pedig pénzből”. Mire Csorba azt felelte: „Mindenkinek azért szolgálnak, amije neki nincs! Nekem pénzem nincs!” A másik történet: a főfizikus a megyétől kapott természetbeni lakást. Miután szaporodott a család, évente kért hozzáépítést a házhoz. Mikor egyszer ismét ilyen kérelem fordult a megyéhez, Cseppán, az akkori alispán az asztalra ütött és azt felelte: „Csorba most már aztán elég legyen a gyerekből, mert telek nincs!”

Csorba nemcsak az elméletek embere volt. A gyakorlati kérdések is érdekelték. Nagy szerepe volt az 1846. november 2-án megnyílt Somogy Megye Kaposvári Közkórháza létesítésében. A bejárat fölött „A SZENVEDŐ EMBERISÉGNEK,„ szövegű tábla utalt az épület rendeltetésére. Jogos önérettel írta később: „... arra törekedtem, hogy befolyásomat az állam morális és politikai javára használjam fel, így történt, hogy kérésemre és közbenjárásomra egy kórház kelt életre, amelyben már négy év óta ápolnak különböző rendű és rangú betegeket.”

Az 1848-as magyar forradalom az egészségügy terén is el akarta törölni, meg akarta szüntetni a Habsburg-elnyomás következményeit. Ezért a pesti egyetem orvosi karából egy tizenöt tagú bizottság javaslatot dolgozott ki a megoldatlan egészségügyi kérdések megvalósítására. Ezt a javaslatot Stáhlly Ignác, országos főorvos véleményezés céljából megküldte a megyei főorvosoknak. Csorba doktor válasza a Pécselt 1848-ban nyomtatásban megjelent Észrevételek az álladalmi egészség rendezéséről hazánkban című munka volt, amely ma is egészségügyünk haladó hagyományai közé tartozik.

A szabadságharc után Csorba hatvanéves korában nyugdíjba vonult, és Pestre költözött, ahol saját házában lakott. (A mostani Magyar utca 25. sz., műemléki védelem alatt álló épület.) Pesti éveit a Somogy vármegye ismertetése című munkájának megírásával töltötte. Magyar utcai otthonában 1858. november 23-án halt meg. Róla is elmondhatjuk, ahogy Horátius írta magáról: Non omnis moriar! – Nem egészen haltam meg! Ezt hirdetik kiadott munkái, erről tanúskodik a közegészségügy terén kifejtett eredményes munkássága.

Vörösmarty Géza

Bod Péter emlékezete

270 éve – 1712. február 22-én – született Felsőcsernátonban. Meghalt Magyarigenben, 1769. március 2-án. A Magyar Nemzet 1969. március 3-i számában Bod Péter ébresztése címmel foglalkozott vele. A cikk szerint „... sírját életrajzírói a múlt században már nem találták meg.” Bod Péter sírját a múlt században tényleg nem találták meg, de századunk elején, 1912-ben igen.

A nagyenyedi református Bethlen Kollégium értesítője, az 1912–1913. iskolai évről című kiadvány, részletesen beszámol Bod Péter sírjáról. Megtalálták rajta kívül felesége és néhány gyermeke földi maradványait is. Érckoporsóba gyűjtötték össze hamvaikat, és a papi temetőből a református műemlék templom tornyához temették el újra. Siremléke koporsófedél formájú. Néhány évvel ezelőtt egy kisebb emlékmű is létesült a sír mellett. Említésre érdemes, hogy Bod Péternek leszármazottja él Marosvásárhelyen. Az érdekes erdélyi Petőfi-kutató, Ajtay Gece Viktor nagyanyja pedig ükunokája volt Bod Péternek.

E kis kitérő után térjünk vissza a neves íróra. 1724-ben került a Nagyenyedi Kollégiumba. 1729-ben Felsőbányára hívták meg, hol három évig tanított. 1732-ben tért vissza Nagyenyedre, 1740-től pedig Leidenben folytatta tanulmányait. Összesen három évet tartózkodott Hollandiában, és a hittudományon kívül keleti nyelveket, csillagászatot is tanult, sőt bonctani előadásokra is eljárt.

Hollandiából barátjával, Berzétei Józseffel indult haza. Több hónapi út után, 1743. év végén ért vissza Nagyenyedre. 15.5 mázsát nyomó könyvesládait is sikerült hazacsempészni. Bethlen Kata hitszónokának hívta meg, mely hivatalát már december végén el is foglalta.

1749-ben került Magyarigenbe lelkésznek. Művei 1746-tól jelentek meg. Az Erdélyi ritkaságok sorozat Felsőcsernátoni Bod Péter önéletírása című kiadványa, mely 1940-ben dr. Jancsó Elemér bevezetésével jelent meg, 21 nyomtatásban megjelent művét sorolja fel. Kéziratban maradt műveit mintegy húszra lehet becsülni. Ezek a számok is bizonyítják, hogy rendkívül tehetséges, szorgalmas szerzővel van dolgunk.

Főművének az 1766-ban, Nagyszebenben megjelent Magyar Athenast tekinthetjük. Ugyanott 1748-ban adták ki A' szent bibliának históriája című művét, amely ismerteti a bibliafordítókat. Ebben a jeles munkában Molnár Albertről írja: „Volt ez egy közönséges jóra született Tudós ember, a' ki sok szép Könyveket írt és fordított a' Magyarok hasznokra.” Tótfalusi Miklósról így emlékezik: „A' TÓTFALUSI MIKLÓS ÁLTAL KI-ADOTT BIBLIÁKRÓL, 1685-dik Esztendőben. Szótkák ezt a Bibliát Tótfalusi Bibliának nevezni: Misztótfalusi Kis Miklósról, maga Betüivel és Költségével.”

Ugyancsak megelőzte a Magyar Athenast az 1766-ban megjelent, Smirnai szent Polikarpus című műve, amelyben az erdélyi református püspökök életét dolgozta fel. Bod Péternek rendkívül értékes irodalomtörténeti műve a kéziratban fennmaradt „Literata Panno-Dacia.”

A Magyar Athenason mintegy 20 évig dolgozott. Terjedelmes – most nem idézett – címéből is kitűnik értékes tartalma. A nagy műben, több mint 500 magyar író sorol fel, ismerteti műveiket. A felvett írók java része érthetően egyházi ember volt. Érdemes pár sort idézni a könyv bevezetőjéből:

„Jóll látják Nagyságtok mint a' kik a' dolgokat-is jól tudják, hogy ez inkább JÓ IGYEKEZET MINT KÖNYV. Mivel hogy a' mi Hazánkban efféle íráskok nem voltak sem Deák nyelven, annál inkább a' mi